

ฟ้าผ่า : การท้าทาย ต่อสู้ ไม่สยบยอม ต่ออำนาจ ในโรงโนราลงครุ

บุญเลิศ จันทร์ระ*

ช'

ว่วันที่ ๓๐ เมษายน - ๓ พฤษภาคม ๒๕๕๕ ผู้เขียนได้มีโอกาสไปดูการ
ทำพิธีโนราลงครุ ณ บ้านธรรมโฆชน์ ตำบลสิงห์ม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
ผู้เขียนเคยเห็นการประกอบพิธีกรรมโนราลงครุมาหลายครั้ง แต่ยังไม่เคยได้ชมช่วง
พิธีกรรมที่พิเศษกว่าที่อื่นเหมือนอย่างครั้งนี้

ที่ว่า พิเศษแตกต่างจากที่อื่นไม่ได้หมายความว่า ในที่อื่นๆ จะไม่มีพิธีกรรมใน
ลักษณะเช่นนี้ ผู้เขียนคิดว่า ที่อื่นก็คงมีตอนพิเศษเช่นนี้เหมือนกัน แต่ไม่มีโอกาสได้พบ
และเฝ้าสังเกต เพราะการจัดพิธีกรรมแต่ละที่แต่ละแห่งมีเงื่อนไขที่แตกต่างกันไป สิ่ง
ที่ผู้เขียนจะนำมากล่าวในที่นี้จึงไม่ใช่ภาพของการแสดงโนราลงครุเต็มรูปแบบ แต่จะขอนำ

*นักวิจัยประจำสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

“ตอนพิเศษ” มาเล่าผู้อ่าน ซึ่งเป็นเพียงตอนหนึ่งของการประกอบพิธีกรรมโนราลงครูในครั้งนี้

ช่วงตอนที่นำมากล่าวหากพิจารณาโครงสร้างของการประกอบพิธีกรรมทั้งหมดแทบกล่าวได้ว่า เป็นส่วนที่ถูกเพิ่มขึ้นมาในการแสดงโนราลงครูตามโครงสร้างหลัก ซึ่งตามโครงสร้างหลักโนราจะเข้าโรงในวันพุธช่วงเย็นหรือพลบค่ำด้วยการแสดงการรำรำ พร้อมทั้งการขับบทเพื่อความสนุกสนาน ในช่วงของวันเริ่มต้นนี้เป็นการแสดงเพื่อความบันเทิงแก่ผู้ชมเป็นหลัก พอรุ่งเช้าวันพฤหัสบดี ก็จะเข้าสู่พิธีกรรม ซึ่งจะเริ่มด้วยการรำโนราบูชาครูหรือที่เรียกว่า “รำแต่งพอก” ต่อจากนั้นในช่วงบ่ายเป็นการแสดงเรื่องจากวรรณคดี ๑๒ เรื่อง^๑ ช่วงเย็นจะเชิญครูหมอโนราและตายายซึ่งเป็นบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วของเจ้าภาพมาจับทรงพบปะกับลูกหลาน ยามค่ำก็จะแสดงโนราเพื่อความบันเทิงให้ผู้ชมได้สนุกสนานตามลำดับ จนถึงเวลาประมาณเที่ยงคืนจึงยุติการแสดง วันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นเช้าของวันศุกร์จะเริ่มพิธีด้วยการเชิญบรรพบุรุษมาทั้งหมด และถือเป็นวันถวายหมรับให้กับตาหลวงหรือทวดทุกองค์ซึ่งอยู่ในร่างทรงของลูกหลาน เมื่อบรรพบุรุษได้เสวยหมรับเป็นที่เรียบร้อยแล้วจะพูดคุยทักทายอย่างเป็นกันเองกับลูกหลาน ตลอดถึงให้ศีลให้พรและลูกหลานจะรับศีลรับพรอย่างเคารพ ลูกหลานคนใดมีเรื่องขัดข้องหมองใจในสิ่งใดจะพูดคุยซักถาม จนเป็นที่พอใจพอใจทวดจึงจะบัตออกจากร่างทรง นายโรงหรือคอโรงโนราจะขับบท

ส่งบรรพบุรุษกลับไปยังที่ๆ พวกเขามาและรำเขียนพรายเพื่อขับไล่ผีชั่วๆ ไปที่มาสวมโรง” โดยไม่ได้เชิญเชิญให้กลับไปด้วย สุดท้ายจะทำพิธีเลิกโรง” เป็นอันเสร็จพิธี นี่คือการสร้างและขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมโดยย่อ^๒

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมดังที่กล่าวมาถือได้ว่า เป็นการประกอบพิธีกรรมโนราลงครูโดยทั่วไป ที่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นการประกอบพิธีกรรมซึ่งมีทวด/ตาหลวง/ครูหมอเป็นสัญลักษณ์หลักของพิธีกรรม (dominant symbol) สัญลักษณ์หลักดังกล่าวสามารถตอบสนองความต้องการของลูกหลานที่มาร่วมพิธีได้ทุกคนตามกระบวนการของพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็นการแก้ปัญหาเรื่องสุขภาพ ความต้องการความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ความเจริญรุ่งเรืองในการทำมาหากิน การศึกษา ความเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิต ความเป็นสิริมงคล ปัญหาความไม่ลงรอยกันของเครือญาติในปัจจุบัน ช่องว่างที่สร้างปัญหาทางด้านจิตใจของคนที่มีชีวิตอยู่กับคนที่ตายไปแล้ว ความต้องการติดต่อสื่อสารกับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ที่พึงทางจิตวิญญาณ ฯลฯ สรุปได้ว่า โนราลงครูสามารถบริการลูกหลานผู้เข้าร่วมพิธีกรรมได้ทุกคน ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของเหล่าลูกหลานที่มาร่วมพิธีกรรม

นอกจากความหมายของพิธีกรรมดังที่กล่าวโดยสังเขปแล้ว (ซึ่งจะได้กล่าวให้พิสดารในโอกาสต่อไป) ประเด็นหลักที่จะนำมากล่าวและตั้งข้อสังเกตสำคัญในบทความชิ้นนี้ คือ **ปรากฏการณ์**

^๑ วรรณกรรม ๑๒ เรื่อง ประกอบด้วย (๑)ชาวนา (สังข์ทองตอนหาเนื้อหาปลา) (๒)พระสุธนนางโมรา (๓)พระรถเมรี (๔)ลักษณะวงศ์ (๕) ทิพย์เกสร (๖) ไคบุติ (๗) ดาราวงศ์ (๘) ศรีสุวรรณ (๙) นางโมรา (จันทโครพ) (๑๐) สินบวงศ์ (๑๑) สังข์ศิลป์ชัย (๑๒) ชาละวัน (ไกรทอง) การแสดงแต่ละเรื่องแสดงแบบย่อ ๆ โดยนำตอนที่สนุก ๆ เสนอต่อผู้ชม

^๒ ผสมโรง : น่าจะเป็นส่วนที่เกิดจากพิธีกรรมโนราลงครู

^๓ เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการประกอบพิธีกรรมโนราโรงครู ด้วยการเปิดหลังคาซึ่งมุงด้วยจาก การพลีเสกคล้า เป็นต้น

^๔ หากกรณีวันศุกร์เป็นวันพระ วันถวายหมรับจะเลื่อนไปทำพิธีในวันเสาร์ถัดไปอีกวัน จึงรวมการทำพิธีแต่ละครั้ง ๓ วันบ้าง ๔ วันบ้าง แล้วแต่วันศุกร์จะไปตรงกับวันพระหรือไม่



ฟ้าผ่า เป็นการแสดงที่ซ่อนความหมายของ “การ ทำทนาย ต่อผู้ ไม่สยบยอมต่ออำนาจ” ที่เข้ามายัง ชุมชนหรือกลุ่มเครือญาติของพวกเขาอย่างไร (กลุ่ม เครือญาติ : ผู้เขียนเห็นว่าเป็นชุมชนอย่างหนึ่งของ ภาคใต้) หรืออย่างน้อยที่สุด พิธีกรรมได้สร้างชุด ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติกับอำนาจใหม่ว่า “เราจะลงเอยกันอย่างไร หรือเราจะอยู่กันอย่างไร” เพื่อทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ดังกล่าว ผู้เขียน จึงตั้งประเด็นคำถามไว้ เพื่อค้นหาคำตอบ ดังนี้

๑. ขั้นตอนการแก้ปัญหาเรื่องฟ้าผ่าใน พิธีกรรมโนราลงครุได้แสดง (performs) เกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์กับอำนาจใหม่อย่างไร

๒. คำถามต่อมา คือ ชุมชนวางท่าทีหรือมี วิถีความสัมพันธ์กับอำนาจใหม่อย่างไร เมื่อมองผ่าน พิธีกรรม

๓. เพื่อศึกษาว่า พิธีกรรมเป็นพื้นที่ในการ ทำทนายอำนาจใหม่อย่างไร

เมื่อบทความชิ้นนี้มีสมมุติฐานในการ ศึกษาพิธีกรรมว่า ในความเป็นจริง พิธีกรรมคือ

การแสดงซึ่งจำลองมาจากสังคม (social perfor- ment) ที่เป็นจริง ฉะนั้น การอ่านรหัสลับที่ปรากฏ อยู่ในพิธีกรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะเมื่อ อ่านออกก็สามารถอ่านหรือทำความเข้าใจกับสังคม นั้น ๆ ได้ อาจมีคำถามว่า แล้วทำไมเราต้องไปอ่าน สังคมผ่านพิธีกรรม คำตอบคือมันอ่านจากสังคม จริง ๆ ได้ยากหรืออ่านไม่ได้เลย ก็ด้วยภาพของ สังคมจริง ๆ หรือการแสดงจริง ๆ หรือแสดงแบบ ตรงไปตรงมาในสังคมปกติไม่สามารถที่จะนำเสนอ ได้ หรือไม่มีให้เห็น ด้วยข้อจำกัดหลายประการ อย่างเช่น ข้อจำกัดเมื่อแสดงด้วยภาพจริงในสังคม ปกติ (โดยเฉพาะบางเรื่อง ซึ่งบางเรื่องดังกล่าวมัก จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับอำนาจ) อย่างน้อยก็จะเป็นการ ประกาศความเป็นศัตรูแบบตรงไปตรงมาต่ออำนาจใหม่ มากเกินไป อันจะส่งผลร้ายต่อผู้แสดงในที่สุดเพราะ เป็นการประกาศความเป็นศัตรูกับผู้มีอำนาจ หรือ อาจเกิดจากโลกทัศน์ที่เป็นชนบบางประการในการ ต่อสู้กับอำนาจใหม่ที่สังคมไม่สนับสนุนให้ผู้น้อยต่อสู้ ทำทนายกับผู้ใหญ่ หรือบางทีแนบเนียนถึงขนาดใช้

คำว่า ความเป็นผู้มีมารยาทที่ดีงาม เป็นต้น การต่อสู้อย่างไม่ยอมรับอำนาจใหม่ จึงมีพื้นที่ในการแสดงอีกลักษณะหนึ่ง หรือต้องสร้างพื้นที่พิเศษขึ้นมานอกเหนือจากพื้นที่ของการดำเนินชีวิตไปตามปกติของสังคม นอกจากนั้น การปรากฏตัวของการต่อสู้อย่างไม่ยอมรับอำนาจใหม่นี้ที่นำเสนอผ่านพิธีกรรม อาจเป็นอุบายอย่างหนึ่ง ซึ่งในตัวมันเองก็มีนัยบ่งบอกอยู่ในที่ว่า เป็นการต่อสู้อยู่กับ “อำนาจ” จึงเป็นสิ่งที่น่ากลัวเกินกว่าที่จะแสดงแบบตรงไปตรงมา การต่อสู้อย่างไม่ปรากฏแบบใด ๆ ถึงขนาดจับอาวุธลุกขึ้นสู้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวจะเกิดในบริบทความขัดแย้งระหว่างผู้มีอำนาจกับผู้ไร้ซึ่งอำนาจ การต่อสู้อย่างไม่สยบยอมจึงมีให้เห็นในพิธีกรรมจนกลายเป็นลักษณะอารยะขัดขืนของสังคมที่เจริญด้วยทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม มิใช่สังคมที่เจริญด้วยทุนแบบเงินตรา

มุมมองและการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่นำเสนอในบทความชิ้นนี้ ตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า กิจกรรมหรือการแสดงในพิธีกรรม แท้จริง คือ การจำลองภาพจริงของสังคมด้วยการใช้รหัสแทนตัวบทต่าง ๆ แล้วนำไปแสดงบนพื้นที่ของพิธีกรรมนั่นเอง เพื่อทำความเข้าใจสังคมที่มีความสลับซับซ้อน จึงต้องตีความความหมายของรหัสให้ได้ว่า แท้จริงการแสดงนั้น ๆ แทนตัวบทใด และมีความหมายเช่นใด อะไรกำหนดให้พิธีกรรมแสดงไปเช่นนั้น จะ

ได้นำคำตอบมาเสนอตามประเด็นที่ตั้งไว้เป็นข้อบทความต่อไป

ในการประกอบพิธีกรรมโนราลงครูครั้งนี้ปรากฏว่า ก่อนที่โนราจะเดินทางมาปลุกโรงเพียงสองวันได้เกิดเหตุอาเพศ ไฟผ่าลงบนต้นมะพร้าวในเขตรั้วทางเข้าบ้านของเจ้าภาพ นายโรงโนราได้บอกกล่าวเจ้าภาพว่า “การทำโนราลงครูปีนี้ จะไม่เหมือนเมื่อสองปีที่ผ่านมา เพราะครั้งนี้ได้เกิดไฟผ่าขึ้นในบริเวณบ้านของเจ้าภาพ ถ้าไม่ทำพิธีให้ถูกต้องตายายที่ลูกหลานเชิญมาจับลงจะไม่มาเข้าทรงอย่างเด็ดขาดเพราะกลัวผีฟ้า ขอให้เจ้าภาพเตรียมเครื่อง เช่น เครื่องบวงสรวงผีฟ้าให้พร้อม”

เมื่อถึงวันที่สองของการประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็นวันพฤหัสบดี นายโรงสั่งให้เจ้าภาพเตรียมของสำหรับบวงสรวงผีฟ้า มีอาหารหวานคาวหลากหลายชนิด ประกอบด้วย ปลาหมี่หัวมีหาง ข้าวปากหม้อ^๔ ขนมต้มแดงขนมต้มขาวหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ขนมแดงขนมขาว^๕ กล้วยเทียน ฯลฯ เมื่อถึงเวลาบวงสรวง นายโรงได้จับทรงครุหม่อโนราแล้วทำพิธีอยู่ในร่างทรงโดยนำไม้ไผ่ที่สานเป็นชะลอมมาปักไว้ด้านทิศเหนือของโรงโนรา ซึ่งจะตรงกับพาลៃของโรงโนรา ด้านทิศตะวันออก (แทรกรูป) เมื่อปักชะลอมเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ได้สั่งให้ปักไม้สี่เส้าเป็นรูป ๔ เหลี่ยม จตุรัสล้อมชะลอมดังกล่าวเพื่อใช้สำหรับโยงสายสิญจน์^๖ โดยรอบ ต่อจากนั้นนำปลายสายสิญจน์

^๔ โนราลงครูที่ได้ทำติดต่อกันมาเป็นปีที่ ๓ ซึ่งถือว่า เป็นครั้งสุดท้ายที่เจ้าภาพแสดงความประสงค์จะกระทำ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้การทำมาค้าขายอันเป็นกิจการของบ้านมีความเจริญรุ่งเรืองเงินทองไหลมาเทมา และความเป็นสิริมงคลต่อสมาชิกภายในครอบครัว แต่หากในระยะต่อไปเมื่อเจ้าภาพมีความคล่องตัวทางเศรษฐกิจจะกลับมามีพิธีโนราลงครูอีก

^๕ ไฟผ่าในความเชื่อพื้นบ้านเชื่อกันว่า เกิดจากไฟผ่าผีที่ไม่มีที่อยู่หรือไม่กำบังกายตนในยามฝนตก ฉะนั้น ผู้เฒ่าในชุมชน มักจะสอนลูกหลานอยู่เสมอว่า เมื่อฝนตกอย่าได้ไปหลบตามใต้ต้นไม้เพราะเมื่อเคราะห์หามยามร้ายอาจมีผีมาแอบร่างของเรา ไฟก็จะผ่าลงมาโดนเราได้ อีกความเชื่อและความหมายหนึ่ง กรณีที่เกิดไฟผ่าขึ้น ชาวบ้านในภาคใต้ส่วนใหญ่เชื่อว่า มีสิ่งไม่ดี สิ่งที่เป็นภาพลึกลับเกิดขึ้น จะต้องเชิญหม่อมมาทำพิธีแก้อาถรรพณ์เสีย หรือหากเป็นชาวพุทธที่ศรัทธาในพระรัตนไตรก็จะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระพุทธรณ์แก้เสนียดจัญไร สรุปได้ว่า ไฟผ่าเป็นสัญลักษณ์ของความไม่ดี นั่นเอง

^๖ ข้าวหุงสุกใหม่ที่ยังไม่มีใครตักไปจากหม้อ

^๗ เป็นขนมที่เจ้าแห่งผีคือพระคเณศโปรดปรานอย่างมาก คนจึงเชื่อว่า ขนาดเจ้าแห่งผียังโปรดปรานผีอื่นๆ จึงน่าจะโปรดด้วยหรือหากจะไม่โปรด ก็คงคิดไปว่า ขนมที่เราทำถวายเป็นขนมชั้นสูง ก็เป็นได้

^๘ สิ่งที่มีมองเห็นได้เหมือนกับเป็นการขึงอะไรไว้ในสายสิญจน์



ผูกโยงไปที่ชะลอมอีกครั้ง และสั่งให้เจ้าภาพนำเครื่องบวงสรวงมาใส่ไว้ในชะลอม พร้อมกับสั่งให้ปักธูปและเทียนไว้ในชะลอม นายโรงโนราซึ่งอยู่ในร่างทรงได้ยืนอยู่ด้านทิศเหนือของแท่นบวงสรวง หันหน้าไปทางต้นมะพร้าวซึ่งถูกฟ้าผ่าแล้วพุดขึ้นในลักษณะพุดกับผีฟ้าว่า “เราได้ทำที่บวงสรวงให้ท่านแล้วขอให้ท่านมารับเครื่องบวงสรวงและอยู่ในที่ที่เราจัดไว้ในวงสายสิญจน์นี้” แล้วกล่าวกับผู้ที่มาร่วมพิธีกรรมว่า ตนเองได้บวงสรวงผีฟ้าแล้ว และได้ขังมันไว้ในวงล้อมแห่งสายสิญจน์เป็นที่เรียบริบร้อย ผีฟ้าจะไม่มายุ่งกับพิธีของเรา เราสามารถทำพิธีกรรมไปได้ตามปกติ และกล่าวให้เห็นความสำคัญว่าทำไมตนเองจะต้องทำพิธีกรรมดังกล่าว ในทำนองว่า หากตนไม่ทำผีฟ้าก็จะมารบกวนพิธี และทำอันตรายต่อลูกหลานของเจ้าภาพที่ทำหน้าที่เป็นคนทรงอาจถึงต้องเสียชีวิตหรือเป็นบ้าได้ ตลอดถึงผู้ที่มาร่วมในงานก็อาจต้องมีอันเป็นไป เพราะฤทธิ์ของผีฟ้ามีมากกว่าผีทั่วไป การบวงสรวงต่อ

ผีฟ้า นายโรงโนราซึ่งทรงครุหมอทำพิธีบวงสรวงทุกวันจนกระทั่งถึงวันสุดท้าย และได้สั่งกำชับกับคนที่มาในงานห้ามเข้าใกล้สถานที่บวงสรวงผีฟ้าโดยเด็ดขาด เพราะหากเกิดอะไรขึ้นตนอาจช่วยอะไรไม่ได้ เป็นคำกล่าวของนายโรงโนราในร่างทรงครุหมอ นอกจากนั้นแล้วได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ผีฟ้านั้นมีอำนาจมาก เป็นผีหลวง หากเทียบตำแหน่งทางการก็เป็นผีชั้นนายพลเลยทีเดียว

ในวันที่สอง คือวันพฤหัสบดี ช่วงเช้า นายโรงจะทำพิธีรำแต่งพอก พอช่วงบ่ายเป็นการเล่นเรื่อง ๑๒ เรื่อง ซึ่งเป็นการแสดงละครจากวรรณคดีไทยผสมด้วยวรรณคดีท้องถิ่นจำนวน ๑๒ เรื่อง ในช่วงบ่ายของวันนี้เองนายโรงได้จับทรงและเดินไปยังผู้นั่งชมโนราคนหนึ่งพร้อมบอกว่า เขาถูกผีฟ้า และเรียกให้เข้ามาในโรงโนราเพื่อทำพิธีรักษาผู้ที่ถูกผีฟ้า เดินเข้ามายังโรงโนราเหมือนต้องมนต์สะกด วิธีการรักษา มีการประพรมน้ำมันต์และให้เขานอนลง ใช้ผ้าขาวคลุมตลอดทั้งร่าง นายโรงเรียกผู้ที่เป็นโนราทุกคนมานั่งล้อมร่างที่นอนคลุมผ้าขาวอยู่ และสวดเป็นภาษาบาลี ซึ่งประกอบด้วยบทสวดดังนี้ เริ่มด้วยบทสวด นะโมสามจบ บทย่อของมงคลจักรวาลน้อย พุทธังชีวิตัง^{๙๙} และ บทขยันโต^{๑๐๐} เป็นบทสุดท้าย โดยบทสวดสุดท้ายโนราทุกคนก็จะโปรยดอกไม้ไปที่ร่างของเขาซึ่งนอนคลุมผ้าขาวอยู่ ขั้นตอนสุดท้ายจะประพรมน้ำมันต์เป็นอันเสร็จพิธี เมื่อทำพิธีเสร็จนายโรงกล่าวทำนองว่า เขาเป็นคนมีเคราะห์จึงถูกผีฟ้าหากไม่รักษาในลักษณะดังกล่าวในไม่ช้า เขาอาจเสียชีวิตหรือเป็นบ้าได้

ในกระบวนการของการประกอบพิธีกรรม โนราลงครุได้มีอีกตอนหนึ่งที่กล่าวถึงผีฟ้า คือ ในวันที่สาม ตรงกับวันศุกร์ของการประกอบพิธีกรรม

^{๙๙} บทสวดทั้งหมดเป็นบทสวดเพื่อสรรเสริญพุทธคุณและบทสวดเพื่อให้ศิลาให้พร

^{๑๐๐} บทขยันโต เป็นบทสวดเพื่อความเป็นสิริมงคล ซึ่งเป็นบทเดียวกับที่พระสงฆ์ใช้สวดในโอกาสให้ศิลาให้พรเรียกว่า “ขยมงคลสูตร”

ในขณะที่โนราได้ทำพิธีเรียกตายายของเจ้าภาพมี ทวดของเจ้าภาพคนหนึ่งซึ่งอยู่ในร่างทรงได้กล่าวว่า ฟ้าได้ฆ่าตนเองเมื่อสองสามวันที่ผ่านมาเนื่องจาก วันนั้นตนเองเดินทางมายังบ้านแห่งนี้ฝนตกหนัก มากยังมาไม่ทันถึงบ้าน กำลังจะเดินเข้าบ้าน ฟ้าได้ ฝ่าลงมาและโดนต้นมะพร้าวในบริเวณบ้าน เป็นคำ บอกล่าของทวดในร่างทรงต่อลูกหลานที่ถามว่า ฟ้าฆ่าจะเกิดเหตุไม่ดีอะไรบ้าง

ในวันสุดท้ายของการประกอบพิธีกรรมซึ่ง ตรงกับวันเสาร์ อันเป็นวันที่ลูกหลานจะเชื่อเชิญให้ บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วมาประทับทรงเพื่อเสวย หารับหรืออาหารที่เตรียมไว้ ปรากฏว่า นายโรงแม่ จะร้องเรียก ร้องเชิญ เชื้อด้วยบทเชื่อกฎอย่างใดก็ไม่ สามารถทำให้บรรพบุรุษของเจ้าภาพลงมาประทับ ทรงได้ เวลาที่ล่วงเลยไปทุกขณะ ซึ่งการเสวยหารับ ของทวดจะมีได้ในเวลา ก่อนเที่ยงวันเท่านั้น หลังจากนั้นลูกหลานจะถวายไม่ได้ เพราะมีความเชื่อว่า บรรพบุรุษที่มาประทับทรงเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในอุโบสถ ศีลซึ่งจะไม่รับของเสวยหลังจากเที่ยงวัน^{๙๙} ไปแล้ว เวลาได้ล่วงเลยไปตามลำดับ ไม่มีทวดคนใดจับทรง นายโรงเองจึงจับลงครุหม่อโนราของตน และบอก แก่ผู้คนที่โนราว่า “ที่ตายายไม่ยอมมาทรงก็ เพราะตอนนี้มีฟ้ามันมารบกวน ถ้าจะให้ทวดทุกคน มาทรงและเสวยหารับต้องทำพิธีควบคุมหรือจัดการ กับผีฟ้าก่อน” ต่อจากนั้นนายโรงจึงเชิญตายาย ผู้ใหญ่ซึ่งเจ้าภาพเรียกว่า ทวดพัด มาทำพิธีร่วมกับ นายโรงซึ่งประทับทรงครุหม่ออยู่ และสั่งให้นัก ดนตรีในคณะเชิดเครื่องดนตรีเพื่อจะเชิญทวดพัดมา ทำพิธี เมื่อทวดพัดจับทรงแล้ว ก็ดำเนินการทำพิธี ในขณะที่ทำพิธีครุหม่อโนราในร่างคนทรงก็จะพูดคุย



กับผู้คนที่มาร่วมอยู่ในพิธีกรรมตลอดเวลา สิ่งที่น่า มาพูดคือเรื่องการก่อกวณของผีฟ้า และเรื่องที่ทั้ง สองคนจะปราบผีฟ้าไม่ให้มายุ่งเกี่ยวกับพิธี และ สั่งผู้คนที่มาร่วมในพิธีให้อยู่ห่างจากแท่นบวงสรวง ผีฟ้า ตลอดถึงเว้นทางเดินที่ตนกับทวดอีกท่านหนึ่ง เดินไปยังต้นมะพร้าวซึ่งถูกฟ้าผ่าเพื่อทำพิธี เมื่อถึง ตอนทำพิธีครุหม่อโนราในร่างทรงเรียกหาขวานจาก เจ้าภาพ ให้เจ้าภาพนำขวานมาให้ตน ๑ เล่ม ต่อ จากนั้นก็จุดเทียน ๖ แท่งมอบให้ทวดพัด ๓ แท่ง ตนเองถือไป ๓ แท่ง เมื่อไปถึงต้นมะพร้าวก็เขียนตัว อักษรลงบนต้นมะพร้าวที่ถูกฟ้าผ่าทั้งสองต้นใน ลักษณะที่เรียกว่า ลงอักขระภาษาขอม ลำดับต่อมา

^{๙๙} คนทั่วไปมีความเชื่อว่า ทวดหรือบรรพบุรุษที่มาประทับทรงจะต้องเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีลอุโบสถหรือศีล ๘ เป็นอย่างน้อย นอกจากนั้นด้วยข้อกำหนดที่ว่า ปกติโนราลงครุเขาจะกระทำกัน ๓ วัน คือวันพุธ - วันศุกร์ หากวันศุกร์ไปตรงกับวันพระไม่ว่าจะเป็น วัน ๔ คำหรือ ๑๕ คำ ก็ให้เลื่อนไปเชื่อเชิญทวดหรือบรรพบุรุษไปเสวยหารับเป็นวันเสาร์แทนเพราะในวันพระจะเชื่อเชิญอย่างไรเขาก็ไม่ มาคำอธิบายของสังคมคือ ทวดเหล่านั้นจะไปวัดเพื่อรักษาศีล เป็นต้น



ใช้เทียนที่ จุดไว้ทาบที่ต้นมะพร้าวแล้วใช้ขวานลับให้ขาดทั้ง ๓ แท่ง ทำในลักษณะเดียวกันทั้ง ๒ คน ต่อจากนั้น ครูหมอในร่างของนายโรงใช้ขวานลับไปที่ต้นมะพร้าว ๓ ครั้ง และเดินกลับมาที่แท่นบวงสรวงผีฟ้า ใช้ขวานเล่มดังกล่าวลับลงบนพื้นดินให้จมลงไปในดินและบอกคนติดตามว่า ให้ขวานคงอยู่อย่างนั้นต่อเมื่อเสร็จงานค่อยดึงออก ต่อจากนั้นสั่งให้จุดธูปเทียนที่แท่นดังกล่าว ทั้งสององค์ในร่างของคนทรงใช้มือจับที่ชะลอมเครื่องเช่นด้วยมือขวา ส่วนมือซ้ายซ้ายแบมือไปทางต้นมะพร้าวทำในลักษณะเชิญให้มาอยู่ในแท่นบวงสรวง หลังจากนั้นนายโรงก็สะบัดทรง ส่วนทวดพัตก็กลับขึ้นไปยังห้องโนราบนบ้านแล้วสะบัดทรงเช่นกัน นายโรงเมื่อสะบัดทรงแล้วได้เดินกลับเข้ามาสู่โรงโนราอีกครั้งสั่งให้นักดนตรีเชิดเครื่องเพื่อเชื้อเชิญตายายคนอื่นที่ยังไม่ได้มาทรง ปรากฏว่าหลังจากนั้นทวดที่เหลือก

** ความหมายและลักษณะการประกอบพิธีกรรมโนราลงครู ในกระบวนการดังกล่าวโดยภาพรวมได้แสดงให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ที่มีมาแต่ดั้งเดิม โดยมีวัฒนธรรมการเคารพเชื่อฟังผู้ที่มีวิญญูสูงกว่าเป็นหัวใจสำคัญ ในกระบวนการของพิธีกรรมทั้งหมดได้สร้างความหมายทางวัฒนธรรมในระบบเครือญาติ โดยต่อยอดความเป็นปึกแผ่นของสายตระกูลซึ่งมีบรรพบุรุษเป็นศูนย์กลางของบรรดากลุกลานที่สืบทอดเชื้อสายวงศ์ตระกูลมาถึงปัจจุบัน ผู้เขียนเห็นว่า การแสดงโนราลงครูเป็นการแสดงเพื่อรักษาฐานที่มั่นทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับระบบเครือญาติของสังคม ซึ่งจะได้อธิบายในโอกาสต่อไป

*** อำนาจใหม่ หมายถึง พลังกดดันทั้งหมด ที่เข้าไปยังชุมชน และชุมชนมองว่า ตนต้องเป็นฝ่ายสูญเสีย

จับทรงทุกองค์ และเดินเข้ามาสู่โรงโนรารับของเสวย พุดคุยกับลูกหลาน รักษาความเจ็บป่วยต่าง ๆ ทั้งทางกายและทางใจ ให้ศีลให้พรแก่ลูกหลาน จนเป็นที่อึดอึดใจของลูกหลานที่มาร่วมในพิธีกรรมพิธีกรรมส่วนอื่นๆ ก็ดำเนินไปตามลำดับ

เมื่อมาถึงตรงนี้ ผู้เขียนอยากนำคำถามที่ได้ตั้งไว้เบื้องต้นว่า พิธีกรรมโนราลงครูได้แสดงเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์กับอำนาจใหม่อย่างไร มีคำอธิบายว่า หากมองตามโครงสร้างขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมแล้ว ผีฟ้าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของโนราลงครูในภายหลังและถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแสดงพิธีกรรมโนราลงครู โดยใช้ผีฟ้าเป็นสัญลักษณ์แทนอำนาจใหม่ที่เข้ามาท้าทายวิถีดั้งเดิมของชุมชน^{๑๑} และใช้พื้นที่กระบวนการของการแสดงโนราลงครูทั้งหมดเป็นสัญลักษณ์แทนวิถีชีวิตโดยปกติของชุมชน อำนาจใหม่^{๑๒} เข้ามาเพื่อแยกสลายความเป็นปึกแผ่นของชุมชนไม่ให้เกาะเกี่ยวกันอย่างเหนียวแน่น เพราะการเกาะเกี่ยวกันในลักษณะแบบดั้งเดิมเป็นอุปสรรคต่อการแสดงตัวของอำนาจใหม่ ที่สำคัญทวดหรือบรรพบุรุษของชุมชน (ความเป็นเครือญาติเดียวกัน) เป็นสัญลักษณ์ที่ทรงพลังในการทำให้ชุมชนเกาะเกี่ยวกันเหนียวแน่นในยามที่ต้องเผชิญหน้ากับอำนาจจากภายนอก

อำนาจใหม่ คือ อะไร ในความเห็นของผู้เขียนมองว่า หากจะทำความเข้าใจว่าสัญลักษณ์ใดเป็นตัวแทนของตัวบทใดในสังคม ผู้ที่มีความต้องตีความสัญลักษณ์นั้นๆ บนความ เข้าใจและมองเห็นบริบททางประวัติศาสตร์ของสังคมนั้นๆ ในกรณี

เรื่องดังกล่าวเกี่ยวข้องกับอดีต หรือหากเป็นเรื่องในปัจจุบันก็ต้องเข้าใจบริบททางสังคมของปัจจุบัน ในทำนองเดียวกัน ความเข้าใจดังกล่าว จะช่วยให้เราอ่านรหัสของพิธีกรรมได้ ในที่นี้เมื่อผู้เขียนตีความว่า ผีฟ้าคือสัญลักษณ์ของอำนาจใหม่ที่เข้ามาแทรกอยู่ในกระบวนการการประกอบพิธีกรรม อาจจะทำให้หาข้อสรุปได้ง่ายขึ้น หรือเป่าแสบลง ซึ่งหากตีความตามหลักทฤษฎีโดยทั่วไปไม่ต้องมองผ่านบริบททางสังคม อำนาจใหม่ที่แสดงผ่านสัญลักษณ์ของผีฟ้า นั้น หมายถึง อุปสรรคหรือปัญหาทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับสังคมของผู้แสดงโนราลงครุอย่างไม่ต้องสงสัย แต่หากจะชี้ชัดลงไปว่ามันคืออะไร ผู้ตีความจะต้องเข้าใจบริบททางสังคมที่ผูกติดอยู่กับคำว่า “กาลเทศะ”^{๙๙} อย่างแยกไม่ออก นั่นหมายความว่าเมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลและเทศะ สัญลักษณ์นั้นอาจแทนปัญหาและอุปสรรคอีกอย่างหนึ่ง เพราะตัวปัญหาใหม่เองเป็นเรื่องของชุมชน หรือเครือญาติของผู้ประกอบพิธีกรรมเป็นผู้เลือกและบอกพวกเขาเองว่ามันคืออะไร

เมื่อผู้เขียนตีความว่า ผีฟ้าจะเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจรัฐ เพราะคำอธิบายของนายโรงที่บอกว่า “ผีฟ้านี้แท้ที่จริงคือผีหลวงที่ถูกส่งมาจากส่วนกลาง ซึ่งมีอำนาจมาก และทำให้ทวดหรือบรรพบุรุษที่เราเชิญมาในครั้งนี้อาจไม่สามารถมาประทับทรงลูกหลานได้” คำอธิบายเพิ่มเติมของครูหมอนโนราที่ทรงอยู่ในร่างนายโรงได้ตอกย้ำให้เห็นว่าเป็นอำนาจรัฐ คือ การให้นิยามผีหลวงว่า “เป็นคนที่มียศใหญ่มากเทียบได้กับชั้นนายพล” เรามีบริบททางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นแห่งนี้ที่สะท้อนให้เห็น



การเข้ามาของอำนาจรัฐในยุคแรกๆ ไม่ว่าจะเป็นอำนาจรัฐท้องถิ่นเอง หรืออำนาจรัฐจากส่วนกลาง ไม่ว่าจะเป็นในสมัยตอนปลายอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี หรือตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ ดังตัวอย่างอำนาจของท้องถิ่นที่เข้าไปยังชุมชน จากคำบอกเล่าของนางช่อง จันทระ^{๑๐๐} ที่กล่าวถึงที่ไปที่มาของตนไว้ว่า “ก่อนที่ตนจะแต่งงาน และเปลี่ยนนามสกุล ตนเองมีนามสกุลว่า “หมานหมัด”^{๑๐๑}” คนรุ่นทวดเล่าสืบต่อกันมาว่า “บรรพบุรุษของตนเป็นแขก” ชาวอำเภอจะนะ ถูกเกณฑ์มารับศึก ในฐานะทหารของทวดหมื่นเจ้าเมืองสงขลา เมื่อเมืองสงขลาแพ้สงครามที่ปากแพรง (ยังสืบค้นไม่พบว่าปากแพรงที่ชาวบ้านกล่าวถึง ปัจจุบันคือที่ใด) บรรพบุรุษของตนเลยหนีทัพมาอยู่อาศัยที่บ้านทุ่งหยาง ต่อมาได้แต่งงานกับชาวจีน ซึ่งมีถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ที่เกาะยอ หลังจากแต่งงานได้ตั้งครอบครัวอยู่ที่ หมู่ที่ ๔ ตำบลสิงห์หม้อ อำเภอ

^{๙๙} กาลเทศะ มีความหมายในเชิงพื้นที่ที่เป็นอาณาบริเวณซึ่งเชื่อมโยงอยู่กับเวลาเป็นสำคัญ หรืออาจจะพูดได้ว่า ในพื้นที่หนึ่งของขณะเวลาหนึ่ง (space and time)

^{๑๐๐} อยู่บ้านเลขที่ ๑๕๕ หมู่ที่ ๓ ตำบลสิงห์หม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

^{๑๐๑} น่าจะมาจาก มะหะหมัด หรือ มุหะหมัด

^{๑๐๒} คนมุสลิม ชาวบ้านในถิ่นนี้เรียกกันว่า “แขก”

สิงหนคร จังหวัดสงขลา เรียกว่า บ้านทุ่งหยาง หรือ บ้านหัวเลน ลูกหลานของสายตระกูลนี้ส่วนหนึ่งยังคงนับถือศาสนาอิสลามสืบต่อมาถึงปัจจุบัน บางส่วนหันมานับถือพุทธศาสนา คนทั่วไปบริเวณใกล้เคียงเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “แขกบ้านหัวเลน” ในปัจจุบันยังมีลูกหลานซึ่งยังคงใช้นามสกุลหมานหมัดอยู่มากมาย นามสกุล หมานหมัด จึงมีทั้งที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม กลุ่มที่นับถือศาสนาอิสลามปัจจุบันได้อพยพโยกย้ายไปตั้งบ้านเรือนในชุมชนใกล้เคียงซึ่งเป็นชุมชนมุสลิม เช่น ชุมชนบ้านเขาน้อย บ้านท่าเสา เป็นต้น นอกจากนั้นกลุ่มที่เปลี่ยนนามสกุลจาก หมานหมัด มาเป็น อนุกุลก็มีอยู่จำนวนมาก ดังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน นี่คือนิเวศน์อย่างส่วนหนึ่งของการใช้อำนาจรัฐท้องถิ่นจากปากคำของคนในชุมชนโนราลงครุ

ส่วนอำนาจที่ได้รับอิทธิพลจากรัฐส่วนกลาง และเข้าไปยังชุมชนในยุคต่อมา ที่เด่นชัดที่สุดน่าจะเริ่มตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีเป็นต้นมา ดังที่นักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพัฒนาการของหัวเมืองสงขลาไว้หลายท่าน^{๙๙} โดยส่วนใหญ่ในยุคต้นๆ ผู้ปกครองเมืองสงขลาเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม บางยุคเป็นเมืองขึ้นของอยุธยาบางยุคประกาศตัวเป็นอิสระ ด้วยเมืองสงขลาเป็นหัวเมืองที่อยู่ไกลจากศูนย์กลางอำนาจเจ้าเมืองก่อนหน้าจึงมีความเป็นอิสระสูงในการปกครองแม้จะดำรงอยู่ในฐานะเมืองขึ้นก็ตาม แทบ

จะกล่าวได้ว่า เป็นเมืองที่อยู่ใต้การปกครองของส่วนกลาง จะมีเพียงการส่งเครื่องบรรณาการประเภทดอกไม้เงินดอกไม้ทองไปให้เป็นสัญลักษณ์เท่านั้น ส่วนการปกครองภายในเป็นไปตามอำนาจของเจ้าเมือง แม้ต่อมาภายหลังเมื่อชาวจีนอพยพสามารถตกลงกับส่วนกลางจนได้รับความไว้วางใจ และแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองสงขลา มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาสงขลา (เหยียง ๒๓๑๔-๒๓๒๗)^{๑๐๐} การได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองของชาวจีนอพยพก็ด้วยเหตุผลการเสนอผลตอบแทนในลักษณะส่วยสาอากรให้กับผู้มีอำนาจส่วนกลาง เป็นการเสนอผลตอบแทนทางเศรษฐกิจในลักษณะแบบเช่าเหมาเมือง แต่กระนั้นก็ตาม ด้วยเหตุผลที่เมืองสงขลาอยู่ห่างไกลจากส่วนกลาง จึงทำให้การบริหารงานภายในของเจ้าเมืองสงขลาที่มีความเป็นอิสระสูง หน้าที่สำคัญของท้องถิ่นคือเก็บส่วยสาอากรส่งให้กับส่วนกลางตามจำนวนที่ตกลงไว้ให้ได้ สถานภาพของผู้ปกครองท้องถิ่นจึงไม่เป็นเพียงแต่ผู้ใช้อำนาจของส่วนกลาง แต่เขาเป็นเจ้าของอำนาจเทียบได้กับเจ้าเมืองหรือเจ้าแผ่นดินเลยทีเดียว สถานภาพของเจ้าเมืองจึงมีความมั่นคงและมั่งคั่งอย่างยิ่ง โดยเฉพาะสถานะทางเศรษฐกิจ ดังเช่นความมั่งคั่งที่ตกทอดมายังเจ้าเมืองที่สืบสายตระกูลอย่างต่อเนื่องถึง ๔ รุ่นคน^{๑๐๑} ลองมาพิจารณาคำบอกเล่าจากผู้สูงอายุนางสงขลา คือ นางเคลือนศิริแสง^{๑๐๒} เพื่อเป็นข้อมูลแสดงให้เห็นว่าอำนาจของเจ้าเมืองสงขลาในนั้นมีมากแค่ไหน และเป็นที่

^{๙๙} ดูงานของ สงบ สงเมือง รายงานการวิจัย การพัฒนาหัวเมืองสงขลา ในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ ๒๓๑๐-๒๔๔๔, ๒๕๒๒

ศรีศักร วัลลิโภดม, เล่าเรื่องเมืองสงขลา, การสัมมนาทางวิชาการ สงขลาศึกษา ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสงขลา, ๒๕๓๔

ยงยุทธ ชูแว่น, พัฒนาการของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ถึง ปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘, ๒๕๒๙

^{๑๐๐} ตกอยู่ในสมัยของกรุงธนบุรี-รัตนโกสินทร์ตอนต้น

^{๑๐๑} สงบ สงเมือง รายงานการวิจัย การพัฒนาหัวเมืองสงขลา ในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์, ๔๙-๑๐๓, ๒๓๑๐-๒๔๔๔, ๒๕๒๒

^{๑๐๒} อายุ ๙๔ ปี (๒๕๕๙) อยู่บ้านเลขที่ ๑๕๔ ตำบลสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา (ตำบลสิงหนครในอดีตเป็นอาณาเขตขึ้นกับอำเภอเมือง เพิ่งแยกมาเป็นอำเภอสิงหนครประมาณปี ๒๕๓๑)

หวาดกลัวของชาวเมืองอย่างไร นางเคลื่อน เล่าให้ ฟัง ว่า “คนสมัยก่อน รวมถึงสมัยที่ตนยังเป็นเด็ก ๆ เวลาผู้ใหญ่จะขู่ให้เด็กหยุดร้อง เขาจะขู่ ว่า “จิน เหยียงมาแล้วได้ละ ไม่หยุดร้องตายแหละ” หรือ “ตายแหละ หยุดร้องดิ๊ะ จินเหยียงมาแล้วได้ละ หรือ จินเหยียงมาแล้วได้ละ เนิง (นิ่ง) เสียดิ๊ะ ถ้าไม่เนิง จินเหยียงเอาตาย” เป็นต้น คำขู่เด็กดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความหวาดกลัวต่ออำนาจของพระยาสงขลา (เหยียง) ของชาวสงขลาในอดีตได้เป็นอย่างดี สิ่ง ดังกล่าวไม่ใช่เป็นเรื่องที่เกินวิสัยหากมองอำนาจ และบทบาทของพระยาสงขลาจากข้อมูลต่าง ๆ กอปรกับความที่เมืองสงขลาเป็นหัวเมืองที่ห่างไกล จากศูนย์กลางอำนาจ ทำให้เจ้าเมืองอยู่ในฐานะ เป็นเจ้าของทรัพยากรทุกอย่างรวมถึงแรงงานด้วย เรียกว่า เจ้าเมืองประสงค์สิ่งใดก็สามารถดำเนินการ ได้เลย ถึงแม้ในหลักการการดำรงตำแหน่งเจ้าเมือง หรือกรรมการเมืองจะได้รับการรับรองและแต่งตั้ง จากส่วนกลาง และส่วนกลางก็มีหลักเกณฑ์ให้ใช้ พระราชอำนาจแทนพระองค์ ไม่ใช่ให้ใช้ตามอำเภอ ใจ ในทางกลับกันเมื่อความเป็นจริงเจ้าเมืองมีพันธะ ผูกพันเพียงการส่งส่วยสาอากรให้กับส่วนกลางครบ ตามจำนวนที่ตนได้ทำข้อตกลงกันไว้ การปฏิบัติ หน้าที่จึงเน้นหนักไปเพื่อการดังกล่าว ด้วยเหตุผล ข้างต้น และอีกหลายสาเหตุ เจ้าเมืองท้องถิ่นจึงถูก ไม่ไว้วางใจจากส่วนกลาง เพราะภาวะดังกล่าว ปรากฏให้เห็นจากการตรวจสอบของส่วนกลางเสมอ ในยุคต่อๆ มา ดังเช่น การส่งเจ้านายชั้นสูงเดินทาง มาตรวจราชการในหัวเมืองปักษ์ใต้หลายครั้ง และ การเดินทางมาในแต่ละครั้งเป็นที่หวาดระแวงของ เจ้าเมืองในหัวเมืองปักษ์ใต้เป็นอย่างมาก ถึงขนาด บางครั้งเมื่อขุนนางชั้นสูงเดินทางถึงเขตปกครอง ของตน จะมีการส่งคนสนิทของตนเข้าประจบก็มี ที่

ทำเช่นนี้เพราะกลัวความจริงบางอย่างจะเข้าหูเข้า ตาขุนนางจากส่วนกลาง จนเป็นเหตุนำความผิด และโทษมาถึงตนได้ สิ่งที่เกิดขึ้นอาจจะเกิดจากส่วน กลางได้รับการร้องเรียน หรืออาจเกิดจากระบบการ ควบคุมอำนาจท้องถิ่นของส่วนกลางเองก็เป็นได้ แต่ ทั้งนี้ทั้งนั้นการกระทำดังกล่าวมีนัยที่แสดงให้เห็นถึง ความไม่ไว้วางใจต่อท้องถิ่นของส่วนกลางแทบทั้ง สิ้น

ผู้เขียนตีความสัญลักษณ์ของผีฟ้าหรือ ผีฟ้าแทนอำนาจรัฐท้องถิ่น จากสำนึกและความ เข้าใจของชุมชนท้องถิ่นเอง ว่า ผู้ใช้อำนาจหรือเจ้า เมืองสงขลา นั้น ไม่ใช่พระเจ้าแผ่นดินแต่เป็นผู้ได้รับ อำนาจจากพระเจ้าแผ่นดิน จึงกล่าวถึงผีหลวงหรือ ผีฟ้าว่า “เป็นผีซึ่งมีอำนาจเหนือผีท้องถิ่นทั้งหมด และมียศบรรดาศักดิ์สูงส่ง ได้รับการแต่งตั้งจาก ส่วนกลางเทียบได้กับนายพล”^{๓๓} ส่วนผีหรือ บรรพบุรุษที่มาเข้าทรงของตนก็เป็นตัวแทนของผู้คนใน สังคมของผู้แสดงโนราลงครุ ภาพของการแสดงใน พิธีกรรมไม่ได้แตกต่างไปจากภาพของสังคมทั่วไป ที่ กรรมการเมืองหรือพวกขุนนางในอดีตย่อมมีอำนาจ และวาสนาเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ได้มากกว่า ตาสี ยายมา และบางครั้งคนเหล่านั้นยังกดขี่แย่งเอา ทรัพยากรต่างๆ ที่ชาวบ้านใช้สอยและครอบครอง อยู่ ซึ่งปัจจุบันก็ยังมองเห็นผลึกของความอยุติธรรม อยู่หลายด้าน เมื่อผีฟ้าเข้ามามีอำนาจในชุมชน หรือแสดงอำนาจต่อผีต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมของผู้ แสดงโนรา การต่อสู้กับอำนาจจึงเกิดขึ้น เกิดขึ้นทั้ง ในวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เช่น ไม่แจ้งการ เกิด ไม่ไปเข้าแลกเข้ายาม หรือไม่เสียส่วยสาอากร หรือหากหนักหนาสาหัสไม่สามารถทนได้ก็อพยพหนี ไปอยู่ที่อื่น กลายเป็นไพร่หนีนาย สิ่งเหล่านี้คงเป็น เรื่องที่เกิดขึ้นเป็นปกติ ภาพของการต่อสู้ขัดขืนกับ

^{๓๓} เป็นคำพูดของนายโรงขณะเข้าทรง

อำนาจนอกจากด้วยวิธีการที่กล่าวมา ยังแสดงให้เห็นผ่านวรรณกรรมท้องถิ่นและการแสดงพื้นบ้านต่างๆ รวมถึงการแสดงทางพิธีกรรมด้วย ดังเช่น การต่อสู้กับอำนาจบนพื้นที่ของการแสดงโนราลงครุ ที่นำมากล่าวไว้ข้างต้น

คำถามต่อมา คือ ชุมชนวางท่าที่หรือมีวิถีความสัมพันธ์กับอำนาจใหม่อย่างไรเมื่อมองผ่านพิธีกรรม?

เมื่อมองกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างผู้แสดงในพิธีกรรม (ritual performer)^{๓๔} ทั้งหมดกับผีฟ้า หรือ ผีหลวง ผ่านการแสดงต่างๆ ตั้งแต่เริ่มต้น ซึ่งเริ่มจาก นายโรงในร่างคนทรงแจ้งแก่เจ้าภาพว่า “ปีนี้ไม่สามารถทำโนราโรงครุเหมือนปีก่อนๆ ได้ เพราะปีนี้มีฟ้าผ่าที่นี่ ถ้าไม่ทำพิธีบวงสรวง สังเวย ผีฟ้าก่อน พิธีโนราลงครุจะไม่สามารถกระทำได้ตามปกติ เพราะผีฟ้าจะมารบกวนเจ้าภาพตลอดถึงผู้มาร่วมงานทั้งหมด โดยเฉพาะคนทรง หากผีฟ้ามารบกวนอาจจะเสียชีวิต และเป็นบ้าในที่สุด นอกจากนั้นตายายที่เชื้อมาจับลง จะเชื่อจะเชื้อมาอย่างไรไม่มีทางที่จะมาประทับทรงได้ พวกเขาไม่มา เพราะกลัวผีฟ้า การจัดโนราลงครุก็จะเสียประโยชน์ แต่หากเราทำพิธีบวงสรวงผีฟ้า ก็จะทำพิธีโนราลงครุได้ตามปกติ และที่สำคัญต้องบวงสรวงทุกวันมิให้ขาด เจ้าภาพจะต้องจัดเครื่องบวงสรวงผีฟ้าไว้ทุกวัน” คำบอกเล่าของนายโรงต่อเจ้าภาพ ได้รับการปฏิบัติตามจากเจ้าภาพเป็นอย่างดี ถึงกระนั้นก็ตามการทำโนราลงครุตลอด ๔ วัน มีอุปสรรคในการทำพิธีอันเกิดจากผีฟ้าหลายครั้ง โดยเฉพาะวันสุดท้ายที่ผีฟ้าก่อความจนไม่สามารถประกอบพิธีกรรมได้ จึงนำไปสู่การปราบผีฟ้าในช่วงวันสุดท้ายของการประกอบพิธีกรรมขึ้นแตกหัก^{๓๕}

หากมองผ่านพิธีกรรมสามารถมองได้ว่า ชุมชน (เครือญาติของเจ้าภาพ) วางท่าที่หรือมีวิถีความสัมพันธ์กับอำนาจใหม่ในลักษณะ ๒ วิธี คือ

วิธีที่ ๑ การประนีประนอมกับอำนาจ พบว่าชุมชนใช้วิธีการเอาอกเอาใจด้วยเครื่องบวงสรวง เครื่องบวงสรวงทั้งหมดที่นำมาล้วนเป็นของเลิศ เช่น ข้าวสุกที่ยังไม่มีใครแตะต้อง ปลาทั้งตัว หมูทั้งตัวที่เรียกกันว่าหมูนอนตอง เป็นต้น นอกจากนั้นยังจัดพื้นที่ให้อยู่ในที่อันเหมาะสมแยกออกจากพื้นที่หลักทั้งหมดของการแสดงโนราลงครุ เรียกว่าแท่นบวงสรวงผีฟ้า

วิธีที่ ๒ การแตกหักกับอำนาจ เมื่อวิธีที่ ๑ ไม่สามารถดำเนินการไปได้อย่างราบรื่น สุดท้ายต้องทำพิธีปราบผีฟ้าไม่ให้นำมารบกวนการทำพิธีโนราลงครุชนิดที่ว่าจับผีฟ้าขังในวงล้อมสายสิญจน์ แล้วสับด้วยขวานให้จมดินเลยทีเดียว

วิถีของชุมชนผู้ทำโนราลงครุโดยเฉพาะในลุ่มทะเลสาบ ได้แสดงให้เห็นถึงแนวทางการประนีประนอมกับอำนาจ อย่างไรก็ตามเมื่อไม่สามารถประนีประนอมได้ การลุกขึ้นต่อสู้ด้วยการจับขวาน จับปืนก็ไม่ใช่วิถีที่สังคมแห่งนี้ปฏิเสธ เมื่อถึงขั้นที่ว่าไม่มีทางเลือกหรือ เข้าตาจน

วิถีปฏิบัติในพิธีกรรมไม่เคยห่างจากโลกที่เป็นจริง เมื่อผู้มียศถาบรรดาศักดิ์พร้อมสรรพด้วยอำนาจเดินทางมายังท้องถิ่นต่างๆ มักจะได้รับการต้อนรับจากชาวบ้านผู้ไร้ซึ่งอำนาจ

คำถามที่ว่า พิธีกรรมเป็นพื้นที่ในการท้าทายอำนาจใหม่อย่างไร

ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างแล้วในขั้นต้นว่า การต่อสู้ หรือ ไม่สยบยอมต่ออำนาจนั้น มีความหมายชัดเจนอยู่แล้วในคำว่า อำนาจ คือในบริบทดังกล่าว

^{๓๔} ผู้อยู่ในพิธีกรรมทั้งหมด นายโรงในร่างทรง ทวดในร่างทรง ผู้ชมทั้งหมด

^{๓๕} ดูข้อมูลข้างต้นประกอบ

เกิดความสัมพันธ์กันของผู้คนที่มีความไม่เท่าเทียมกัน หรือผู้มีอำนาจกับผู้ไร้ซึ่งอำนาจ เมื่อมีความไม่เท่าเทียมกันการต่อรอง คัดค้าน ไม่ยินยอมจึงมีพื้นที่ในการแสดงความขัดแย้งอย่างจำกัด เพราะมันแสดงแบบตรงไปตรงมาไม่ได้ ดังที่กล่าวแล้ว ด้วยหากแสดงแบบตรงไปตรงมา เช่น จับมิด จับปิ่นเข้าประหัตประหารกันก็เป็นเรื่องของผู้มีอำนาจทั้งสองฝ่าย หรืออย่างน้อยอีกฝ่ายหนึ่งคิดว่า ถึงแม้มีอำนาจน้อยกว่าก็อาจชนะได้ แต่เมื่อยังคงแสดงแบบตรงไปตรงมาไม่ได้ จึงจำเป็นที่จะต้องสร้างพื้นที่ในการระบายความอัดอั้น ซึ่งเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดของสังคมที่กดขี่อีกรูปแบบหนึ่งอย่างน้อยที่สุด ณ ปัจจุบันชุมชนยังมีพื้นที่ให้เอาชนะอำนาจใหม่อยู่ ซึ่งนั่นคือ พื้นที่ของพิธีกรรมหรืออีกเหตุผลหนึ่ง เป็นการเตรียมความพร้อมในเบื้องต้น เพื่อรอการต่อสู้แบบตรงไปตรงมาเมื่อเงื่อนไขของอำนาจฝ่ายตนสมบูรณ์ในอนาคต ซึ่งพิธีกรรมได้แสดงให้เห็นในลักษณะยืนยันต่อชุมชนว่า เราสามารถเอาชนะได้ เป็นการแสดงที่มีนัยของการสยบ และปราบปรามอำนาจภายนอกด้วยพลังของชุมชนเอง ผ่านความร่วมมือต่อสู้ฝ่าฟันของนายโรงโนราซึ่งประทับทรงครุหมอกับทวดพัดซึ่งเป็นบรรพบุรุษของเจ้าภาพ โดยมีเครือญาติของเจ้าภาพทั้ง ๒ ฝ่าย ๓ ฝ่าย^{๓๐} เป็นผู้ร่วมแสดงการต่อสู้ ที่กล่าวว่า เป็นผู้ร่วมแสดงการต่อสู้ เพราะผีฟ้าไม่ใช่ศัตรูของนายโรงและวิญญาณบรรพบุรุษที่จะมาเข้าทรงอย่างเดียวแต่เป็นศัตรูของคนที่อยู่ในพิธีกรรมทั้งหมด ทุกคนที่อยู่ในพิธีกรรมจึงต้องการเอาชนะ เพราะผีฟ้าคือปัญหาหรืออุปสรรคของพวกเขา การลงมือกระทำเพื่อเอาชนะผีฟ้าของนายโรง

และทวดพัดเป็นเพียงการกระทำแทนในนามของชุมชน

ฉะนั้น สรุปได้ว่า พื้นที่ของพิธีกรรมเป็นพื้นที่ประกาศศักยภาพของพวกเราว่า สุดท้ายแล้วในเชิงอุดมคติเราสามารถเอาชนะอำนาจภายนอกได้ด้วยอำนาจของชุมชน (เครือญาติ) และการประกาศในเชิงอุดมคติดังกล่าวเป็นการประกาศเจตนารมณ์ผ่านอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงสร้างขวัญและกำลังใจอย่างทวีคูณแก่ผู้ประสบกับอุปสรรคนั้นๆ สุดท้ายในคำถามที่ว่า พิธีกรรม (ฟ้าผ่าในโนราลงครุ) เป็นพื้นที่ในการทำหายอำนาจใหม่อย่างไรวินั้น พอที่จะชี้ชัดลงไปได้ว่า บนความสัมพันธ์ของชุมชนแห่งนี้กับอำนาจของรัฐท้องถิ่นไม่ได้อยู่ในภาวะแห่งความราบเรียบ แต่เป็นภาวะแห่งการกดขี่ภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ พื้นที่ของพิธีกรรมที่ยกมากล่าวจึงเป็นกระบอกน้ำหนึ่งที่จะสะท้อนให้เห็นความไม่ราบรื่นในความสัมพันธ์ ในความไม่ราบรื่นดังกล่าวซ่อนไว้ซึ่งทางออกแห่งการแก้ปัญหาของชุมชนเอง แบบสุดท้ายหากประนีประนอมไม่ได้ด้วยเครื่องต้อนรับขับสู้ในรูปของเครื่องเซ่นสรวงบูชา การจะจับมิด จับขวาน หรือจับปิ่นขึ้นต่อสู้ก็ถือเป็นทางออกแห่งการประนี ประนอมที่ล้มเหลว

สิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ก็จะยังคงดำเนินต่อไป トラบเท่าที่การแสดงโนราลงครุยังอยู่ในวิถีชีวิตของชาวลุ่มทะเลสาบ โนราลงครุจะยังคงเป็นสถาบันที่คอยผลิตซ้ำ ชัดเกล้า หล่อหลอมวิถีคิดให้แก่คนในยุคปัจจุบัน และอนุชนรุ่นต่อไปอย่างต่อเนื่อง ดังเช่นคลื่นในทะเลสาบที่ไม่มีวันหลับ^{๓๑}

^{๓๐} เครือญาติฝ่ายพ่อ-แม่ และเครือญาติฝ่ายสามี

^{๓๑} ข้อสรุปเพิ่มเติมจาก ชูใจ สหัสดี นักวิจัยอิสระ “โนราลงครุทำหน้าที่เป็นสถาบันหล่อหลอมทางสังคม ผู้ทำพิธี (นายโรง) เปรียบเป็นผู้ทำนายการ โดยมีทวดต่างๆ เป็นที่ปรึกษา และเจ้าของสถาบันคือร่างทรง เป็นสถาบันที่เป็นตัวแทนภาคประชาชนต่อสู้กับอำนาจรัฐ เป็นประมาณสมัชชาเกษตรกรรายย่อยเช่นนั้น ดังนั้นชาวบ้านก็ยังเป็นชาวบ้านอยู่นั่นเอง

ข้อสังเกตบางประการ เกี่ยวกับ อุปสรรคหรือปัญหาของชุมชนที่เรียกในที่นี้ว่า อำนาจใหม่ ในอดีตนั้นปัญหาที่เกิดขึ้นต่อสมาชิกในชุมชน เป็นปัญหาที่สามารถเรียกได้ว่า เป็นปัญหาของชุมชน เพราะมีความเป็นสาธารณะกับทุกคน ทุกครอบครัว สมาชิกในชุมชนทุกคนจะประสบในลักษณะเหมือนกัน อย่างเช่น ปัญหาการใช้อำนาจของรัฐในอดีต ไม่ว่าจะเป็นอำนาจของรัฐท้องถิ่นหรือไม่ท้องถิ่นก็ตาม การแสดงการต่อสู้ต่ออำนาจในยุคสมัยดังกล่าวจึงมีความชัดเจน และมีเอกภาพ เหมือนดังคำอธิบาย การต่อสู้กับอำนาจของเผด็จการผ่านการแสดงในพื้นที่ของโนราลงครุที่ได้กล่าวแล้ว ปัจจุบันการอธิบายปัญหาหรืออุปสรรคใหม่ของชุมชน ผ่านพื้นที่โนราลงครุยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง แต่ลักษณะของปัญหามีความกระจัดกระจาย ไม่ได้เป็นปัญหาในลักษณะปัญหาสาธารณะดังเช่น

อดีต แต่กลายเป็นปัญหาของแต่ละคน แต่ละครอบครัว ตามพัฒนาการของสังคม ในยุคปัจจุบัน ที่สร้างมนุษย์พันธุ์ใหม่ขึ้นมา เป็นมนุษย์เสรีนิยมเชิงปัจเจก ประเภทมนุษย์ที่ไม่ต้องสนใจสังคม ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ภาพการแสดงในลักษณะต่อสู้กับอำนาจแบบใหม่ในพื้นที่โนราลงครุจึงสะท้อนภาพสังคมผ่านลูกหลานคนแล้วคนเล่า ครอบครัวแล้วครอบครัวเล่าหลานเข้าไปหาทวดเพื่อสอบถามเรื่องขัดข้อง หมองใจ ความขัดสน หนี้สิน การค้าขาย จะซื้อเลขเด็ดใดดี วัวจะชนชนะหรือไม่ ฯลฯ และขอให้ทวดชี้ทางสว่างของชีวิตให้กับคนวิถีนี้อย่างนี้เอง ได้นำเสนอให้เห็นบทสรุปที่ว่า ทุกข์ของใครของมัน ปัญหาของใครของมัน ในสังคมที่กำลังเคลื่อนเข้าสู่ภาวะสังคมแบบปัจเจกนิยมบนพื้นที่ของโนราลงครุ ณ เมษายน ๒๕๔๙

